

TÜRKSOY VE TÜRK DÜNYASI HALK EDEBİYATI

İbrahim GÜMÜŞ¹

Öz

Türk dünyasının kardeşliğini ve gönül birliğini kuvvetlendirmek, Türk kültürünü nesilden nesile koruyarak aktarmak için kurulan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), 1993 yılında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye tarafından kuruldu. Zamanla bu altı kurucu üyeye sekiz gözlemci üye daha eklenerek toplamda 14 üye ülkeye ulaştı. TÜRKSOY, kurulduğu günden bugüne nevrüz kutlamaları, fotoğraf sergileri gibi etkinlikler ve ressamaları, opera sanatçıları, şairleri vd. sanatçıları bir araya getiren buluşmalar organize etti. Bununla birlikte Türk dünyasında iz bırakan mümtaz şahsiyetlerin kültür miraslarını aktarmak ve farkındalık yaratmak için doğum yılları ilan etmektedir. Türk dünyası halk edebiyatını dünyaya tanıtmak, ortak kültürel mirası ortaya çıkarmak için de pek çok çalışma gerçekleştirdi. Örneğin, Türk dünyasının ortak destanlarından olan Köroğlu Destanı'nı operaya çevirdi ve 6 ülkede seyirciyle buluşturdu. Dede Korkut Ansiklopedisi, Ah Çibek Arığ Destanı, Mamay Destanı gibi pek çok halk edebiyatı ürünlerini destekleyerek yayınladı. Bu çalışmada TÜRKSOY'un genelde Türk dünyasına özelde ise Türk halk edebiyatına yapmış olduğu katkılar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: TÜRKSOY, Halk Bilimi, Edebiyat, Türk Dünyası

¹ Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. e-mail: igumus@bartin.edu.tr.

TÜRKSOY and Turkish World Folklore

Abstract

TURKSOY International Turkish Culture Organization, to strengthen the brotherhood and union of hearts of the Turkish world, was established to import preserving Turkish culture from generation to generation, was founded by Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Turkmenistan and Turkey, in 1993. Over time, eight observer members were added to these 6 founding members, reaching a total of 14 member countries. TURKSOY has been active since the day it was established, including celebrations of nevrüz, events such as photo exhibitions and painters, opera artists, poets and others organizing the gatherings that bring the artists together. However, conveying the cultural heritages of distinguished individuals who left traces in the Turkish world proclaims birth years to create home awareness. He has done a lot of work to promote the folk literature of the Turkish to the world and to uncover the common cultural heritage. For example, he translated the Köroğlu Epic, which is one of the common societies of the Turkish world, into opera and met with the audience in 6 countries. Dede Korkut Encyclopedia, Ah Çibek Arıĝ Epic, Mamay Epic, and many other popular folklore products. In this declaration, the contributions of TURKSOY will be examined in general the Turkish world and in particular the Turkish folk literatüre in Turkey.

Keywords: TÜRKSOY, Folklore, Literature, Turkish World

Giriş

Uluslararası Türk Kültürü ve Teşkilatı (TÜRKSÖY), Türk dili ailesine ait dilleri konuşan genellikle Türk nüfusuna sahip ülkelerin veya toplulukların bir arada yer aldığı kültür teşkilatıdır. 1992 yılında İstanbul ve Bakü’de gerçekleştirilen toplantılarda Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan bir araya gelerek kültürel alanda işbirliği kararı aldı. 12 Temmuz 1993 Kazakistan’ın Almatı şehrinde yaptıkları toplantıda “TÜRKSÖY’un Kuruluşu ve Faaliyet İlkeleri Hakkında Anlaşma” kabul edilerek *Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSÖY)* resmen kuruldu. Daha sonra bu isim Uluslararası Türk Kültürü ve Teşkilatı olarak değiştirildi. 1993 anlaşmasına göre Azerbaycan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Türkmenistan taraf devletlerdir. TÜRKSÖY’un ev sahibi Türkiye, resmi dili Türkçe, yönetim merkezi ise Ankara’dır. Dokuz maddeden oluşan anlaşma diyalog, koruma yaklaşımı ve kültür aktarımı üzerine kurulmuştur. Anlaşmanın amacı ise şu şekilde beyan edilmiştir:

“Türk kökenli ve Türk dili konuşan, Türk ülkeleri ve halklarının birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlamak,

Türk kültürünün, tüm İnsanlık medeniyetinin oluşmasında önemli bir yer tuttuğunu ve Türk dili konuşan ülke ve halkların kültür ve sanatının korunması, yeniden canlandırılması ve gelişmesinin gerekli olduğunu göz önünde bulundurmak,

Ülkelerin gelecek kuşaklarına milli kültürün esaslarını öğretmek ve böylece karşılıklı dostane temaslar sağlamak²”.

Bu anlaşma sonrasında TÜRKSÖY’a gözlemci üye statüsünde Rusya Federasyonu’na bağlı Altay Cumhuriyeti, Başkurdistan Cumhuriyeti, Hakas Cumhuriyeti, Saha (Yakut) Cumhuriyeti, Tataristan Cumhuriyeti, Tıva Cumhuriyeti ile Moldova Cumhuriyetine bağlı Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti katıldı. Teşkilatta üye veya gözlemci statüsündeki üyeler eşit haklara sahip olarak çalışmalara katılır. TÜRKSÖY, Türk dünyasında UNESCO işlevini yerine getirmektedir. TÜRKSÖY, Türk dünyasında Sovyetler Birliği’nin dağılması sonucu jeopolitik koşulların değişmesiyle ortaya çıkmış ve “uzun süre birbirinden kopuk ve iletişimsiz yaşayan Türk halklarının birbirlerini daha yakından

2 TÜRKSÖY, “TÜRKSÖY’un Kuruluşu ve Faaliyet İlkeleri Hakkında Anlaşma”, § TÜRKSÖY (1993).

tanımları ve kültürel ortaklıklarını güçlendirmeleri amacıyla kurulmuştur. Doğu bloğunun dağılması ile Demir perdenin kalkması, Sovyetler Birliği'nin parçalanması ile Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki sınırların açılması, Avrasya'nın değişik bölgelerinde yaşayan ve daha önce aralarına duvarlar örülmüş ve iletişimleri engellenmiş Türk halklarının yeniden kucaklaşması için büyük bir fırsat doğurmuştur³. 1994 yılında T.C. Dışişleri Bakanlığı ile protokol imzalanarak Türkiye'de çalışma koşulları belirlendi. 1996 yılında ise UNESCO ile işbirliği anlaşması düzenleyerek uluslararası statüsü güçlendi. Günümüzde ise Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi ile ilişkilendirilmiştir. TÜRKSOY Genel Sekreterliği görevini Kazakistan Eski Kültür Bakanı Düsen Kaseinov, 29 Mayıs 2008 tarihinden itibaren yürütmektedir. Genel Sekreter yardımcısı ise Doç. Dr. Fırat Purtaş'tır. TÜRKSOY'un bütçesi, üye ülke Kültür Bakanlıkları tarafından ödenen katkı paylarıyla oluşmaktadır.

Yıllarca birbirlerinden kopuk şekilde yaşayan Türk halkları yeniden iletişimlerini geliştirmeye başladı. TÜRKSOY, başlangıçta dil, kültür, etnik ve inanç birliği veya ortaklığı üzerinde çalışmalara başladı. Köroğlu, Dede Korkut, Manas, Nevruz, Sabantoy gibi kültür unsurlarını Türk dünyasında tanıttı ve ortak kültür mirası olarak etkinlikler düzenledi. Böylelikle Türk dünyası arasındaki yabancılaşma ortadan kaldırılmaya çalışıldı ve kültür üzerinden ortaklıklar kurulmaya başlandı. Her yıl geleneksel olarak Nevruz kutlamaları yapılmaktadır. Türk Dünyası Kültür Başkentleri projesi, kültür ve sanat hayatını canlandırmak için geleneksel olarak 2012 yılından itibaren her yıl yapılmaktadır. Üzeyir Hacıbeyli'nin Köroğlu Operası, Mukan Tölebeyev'in Birian ve Sara Operası, Adnan Saygun'un Yunus Emre Oratoryosu gibi özel projelerle de Türk dünyasının sanat ve kültür hayatına katkılar sunmaktadır. Yapılan etkinliklerin amacını TÜRKSOY Genel Sekreterli Düsen Kaseinov şu şekilde açıklar: "Türk halklarının tarih boyunca dünya medeni- yetine yapmış olduğumuz katkıları önce kendi insanımıza sonra da tüm insanlığa yüksek sesle anlatmak; sahip olduğumuz kültürel mirası en iyi şekilde değerlendirerek yeni sanatsal üretimlerle, evrensel boyutlarda yeni eserler ortaya çıkarmak; Türk topluluklarının kültürel ortaklığını güçlendirmek, bunu yaparken de çeşitliliğimizi ve özgünlüğümüzü korumak; resimden müziğe, tiyatrodan sinemaya, mimariden somut olmayan kültürel değerlere, edebiyattan güzel sanatlara kültür ve sanatın bütün alanlarında tanışmak, kaynaşmak, birlikte üretmek⁴" dünyaya tanıtmak ve yeni nesillere aktarıp yaşatmaktır.

3 Fırat Purtaş, "Kültürel Diplomasi ve TÜRKSOY" (Bağımsızlıklarının 20. Yılında Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ile İlişkileri Uluslararası Sempozyumu, İstanbul: Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, 2012), 70, <http://mekam.org/mekam/kulturel-diplomasi-ve-turksoy>.

4 2008-2011 TÜRKSOY Faaliyet Raporu (Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 2011).

TÜRKSOY'un Türk Halk Edebiyatı Çalışmaları

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye'de Türk Dünyası'na karşı bir ilgi başladı. Bu bağlamda da Türk devletleriyle siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Türkiye dışındaki Türklerin dili, edebiyatı ve halk bilimi merak edilmiş ve akademik çalışmalar yapılmıştır. Halk edebiyatı alanında bu çalışmaların çoğunluğu destan türü üzerinedir. TÜRKSOY'da özellikle Türk sözlü kültür ürünlerinin derlenip Türkiye Türkçesine aktarılması konusunda büyük emek vermiştir. "Türkiye Türkçesine aktarılan ve çok eski devirleri işleyen bu destan metinleri, Türk mitolojisini öğrenmek, Türk kültürünün en eski yapı taşlarını gözlemlemek, eski ile hal arasında ilgi kurmak ve millî unsurların kuşaktan kuşağa aktarılması noktasında şüphesiz büyük bir önem arz etmekte ⁵."dir. TÜRKSOY, 2018 yılına kadar Kırgız, Başkurt, Hakas, Saha (Yakut) ve Nogay Türklerinin destanlarını yayımladı ve Türkoloji çalışmalarına katkı sağladı. Yayımlanmış destan çalışmaları yayım yılına göre şöyledir:

1. *Manas Destanı, 1995.*
2. *Başkurt Halk Destanı Ural Batır, 1996.*
3. *Edigey Destanı, 1998*
4. *Başkurt Halk Destanları, 2000.*
5. *Huban Arığ Hakas Türklerinin Kadın Yiğitlik Destanı, 2006.*
6. *Han Mirgen Hakas Türklerinin Alplık Destanı, 2008.*
7. *Culuruyar Nurgun Bootur Saha (Yakut) Türklerinin Kahramanlık Destanı, 2010.*
8. *Mamay Nogay Türklerinin Kahramanlık Destanı, 2010.*
9. *Ah Çibek Arığ Hakas Türklerinin Kız Alp Yiğitlik Destanı, 2015.*

Kendisini sürekli geliştiren ve yeniliklere imza atan TÜRKSOY, Türk dünyası kültür hayatına kazandırdığı ilk halk edebiyatı eseri 1995 yılında yayınladığı Kırgız sözlü halk edebiyatının ürünü olan *Manas Destanı*'dir. Wilhelm Radloff tarafından derleme yapıлып kaleme alınan eser Emine

5 Cemile Kınacı, "Ah Çibek Arığ Hakas Türklerinin Kız Alp Yiğitlik Destanı", *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, sy 17 (2015): 222.

Gürsoy Naskali tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Manas destanı, Kırgız halkının bağımsızlık mücadelesini anlatmasının yanı sıra Türk kültürüne ait pek çok unsuru da ihtiva etmektedir. Manas, İslamiyet öncesi dönemden de izler taşır, bu nedenle Türk mitolojisi ve Şamanizm'e ait motifler de destanda yer alır.

Manas destanı, dünyanın yaşayan en uzun destanıdır. Adını destan kahramanı olan Manas'tan almaktadır. Destanı sözlü kültür ortamında icra eden sanatçıya da manasçı adı verilir. Uzun bir destan olduğu için belirli bölümleri söyleyenler bölüm adına göre Semeteyci, Seytekçi gibi adlar da verilir. Manasçılar küçük yaşta usta bir manasçının yanında eğitime başlar.

Manas destanın veya Manas Destanındaki hadiselerin hangi dönemlere ait olduğu konusu tartışmalıdır. Bazılarına göre buradaki hadiseler Hun dönemine bağlanmalıdır. Daha gerçekçi bir yaklaşımla destanın tarihi zeminini 9. yüzyıl sonrasına bağlamak daha doğru olur. Cüveyni'nin Tarih-i Cihan Güşa'sında belirttiği gibi 1120'li yılların sonunda Karahitaylar Orta Asya'ya geldikten ve Karahanlıları ele geçirdikten sonra Kırgızlara asker gönderirler ⁶. Bu kaynağa göre Manas'ın tarihi kaynağı bu dönem olaylarıdır. Mecmaü't-tevarih'e göre Manas Toktamış Han'ın arkadaşıdır ve tarihi bir karakterdir. Destan olaylarının son bulunduğu dönem ise 18. yy sonudur.

Manas destanı, diğer Türk dünyası destanlarında olduğu gibi kahramanın ailesinin tanıtımıyla başlar. Manas'ın babası Cakıp ve annesi Çıyırıcı çocuk sahibi olmak için her şeyi yapar, çocuksuzluk önemli bir motiftir. Cakıp Han, Tanrı'ya yalvarır ve Manas olağanüstü şekilde dünyaya gelir. Sonrasında ise büyür ve boyunun başına geçip düşmanlarını yener.

TÜRKSOY'un Türk dünyası halk edebiyatı ile ilgili ikinci yayını 1996 yılında Metin Ergun ve Gaynislam İbrahimov tarafından hazırlanan *Başkurt Halk Destanı Ural Batır* ⁷ adlı eserdir. Ural Batır destanı, Başkurtlar'ın en önemli destanlarından biridir. Destan, Başkurt Türklerinin inançları, mitolojileri ve dünya görüşleri hakkında bilgiler verir. Destandaki olaylar Ural Dağı, İzil, Yayık, Nöğöş ve Hakmar nehirleriyle Şülgen gölü etrafında geçer. Destan, tufan sonrası yaşamın yeniden başlamasıyla başlar. Destan kahramanı Ural halkı için kendini feda eder ve mezarının bulunduğu tepe daha sonra dağ olur. Ural dağları adının buradan geldiği düşünülür. Kahramanın atı Akbuzat, gök menşelidir ve mitolojik izler taşır. Ural, Akbuzat'ı yarışma sonucu kazanır

⁶ Wilhelm Radloff, *Manas Destanı*, çev. Emine Gürsoy-Naskali, Türksoy yayınları (Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 1995), 10.

⁷ Metin Ergun ve Gaynislam İbrahimov, *Başkurt Halk Destanı Ural Batır* (Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 1996).

ve insanları atları ehlileştirmeye başlar.

Ural Batır destanında olağanüstü motiflere çok sık rastlanır. Ural, ölümü yok etmek için yola çıktığında hayvanlarla konuşur. Katil Padişah'ı ve öküzünü yenip kızıyla evlenir. Sonrasında yola çıkar yılanlar padişahı Kehkehe'nin oğluna yardım eder. Onunla birlikte yılan padişahının sarayına gidip dokuz başlı yılanı öldürür. Kehkehe'nin asasını ele geçirip yılanların başlarındaki insanları özgürlüğüne kavuşturur. Alğır adındaki yaşlı adam o ülkeye başkan seçilir ve Ural'ı Gölöstan ile evlendirir. Ural kardeşi Şülgen de Homay'ın sarayında kuyuya düşer. Ural da saraya gelip konuk olur. Ural, Homay'a insanları ve hayvanları ölümden korumak için hayat pınarından su almak istediğini söyler. Homay karşılığında bir kuş getirmesini ister. Kuşu yakalayan Ural, onun Ezreke tarafından kaçırılıp Şülgen'le evlendirilen Ayhılav olduğunu öğrenir. Ayhılav'ı alıp ablası Homay'a götürür. Homay'ın babası Samrav'ın Ural'la evlenmesini ve Akbuzat'ı ona vermesini söyler. Şülgen'de kuyudan çıkar. Şülgen, kardeşini kıskanır ve onu öldürüp Homay, Akbuzat ve bulat kılıcına sahip olmayı planlar. Şülgen, Homay'a evlenme teklif eder ancak o bir sınav yapar. Akbuzat'ı gökyüzünden çağırır, ona kim binebilirse onunla evleneceğini söyler. Ural, sınavı kazanır ve Homay'la evlenir. Düğün günü gökyüzünden gelen ateşi Ural yakalar ve içinden Ayhılav çıkar. Şülgen, hile ile Ural'ın asasını alır ve her yeri suyla kaplar. Zerkum, Homay'ı yutar. Ural, kardeşinin hain olduğunu anlar ve denizin ortasında bir dağ yapar. Ural, Ezreke'yi öldürür. Destan sonunda Ural, oğullarıyla bütün düşmanlarını yener. Şülgen'i affeder. Ural, hayat pınarı suyunu insanlara verecekken yaşlı bir adamın nasihatlerini dinler ve suyu dağlara serper. Ural, devlerle savaşırken ölür. Homay, onu alıp bir dağa gömer.

TÜRKSOY'un üçüncü yayını ise 1998'de Rüstem Sulti tarafından hazırlanan *Edigey Destanı*'dır. Destan "daha ziyade Türkiye dışındaki sahada bilinen, fakat Türk boylarının birçokları için ortak olan epik eserlerden biridir⁸." Edigey destanı 10-15. yüzyıllar arasında yaşanmış tarihi olayları anlatmaktadır. Destan kahramanı Edigey bu dönemde yaşamış tarihi bir karakterdir. "Altınordu'nun Toktamış Han tarafından yönetildiği sırada bu kahraman ortaya çıkmıştır. Destanın anlatımına göre Toktamış ile Edige arasında ceryan eden mücadelenin ardında mensup olduğu Nogaylı boylarının uğradığı haksızlıklar ve Edige'nin öldürülmesi için Toktamış'ın düzenlediği planları kahraman, kendisine bağlı adamlarının yardımı ile etkisiz bırakır⁹." Edigey destanı sadece Nogay halkının değil

8 Rüstem Sulti, *Edigey* (Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 1998), 3.

9 Yaşar Kalafat, "Edige Destanında Olağanüstü Tipler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy 13 (2003): 346.

Tatar, Başkurt, Kazak ve Karakalpakların da milli epik gelenekleriyle örülmüştür. Destanda İdil-Ural, Orta Asya, Kuzey Kafkasya, Kırım başta olmak üzere geniş bir coğrafya anlatılır. Epizot ve motifler, Türk destancılık ananesiyle bezenmiştir. Edigeý’de Manas ve Ural Batır destanındaki gibi olağanüstü motifler bulunmaz.

TÜRKSÖY, 2000 yılında Metin Ergun ve Gaynislam İbrahimov tarafından *Başkurt Halk Destanları*¹⁰ adlı eseri yayımlar. Eserde Başkurt destanları ve destancılık geleneği hakkında bilgiler vermektedir.

TÜRKSÖY, 2008 yılında *Huban Arıĝ Hakas Türklerinin Kadın Yiĝitlik Destanı* (Davletov, 2006) adlı eseri yayımladı. Rusya Federasyonu içerisinde bulunan Hakas Cumhuriyeti, Orta Sibirya’nın güneyinde kalır. Etrafında Altay, Şor ve Tıva Cumhuriyetleri yer alır. 1800’lü yıllarda Rus İmparatorluğu hakimiyeti altına giren Hakaslar, 1930’larda özerk bölge statüsüne kavuşmuştur. Şamanizm inancını devam ettirmektedirler. Huban Arıĝ destanı, hayçı Sömen İ. Şulbayev’den derlenerek yazıya aktarılmıştır. Türkiye Türkçesi’ne Timur Davletov aktarmıştır. Huban Arıĝ destanının diğer Türk dünyası destanlarından en büyük farkı kahramanın kadın olmasıdır ve Şamanizm motiflerinin fazlaca görülmesidir. Başkahraman Huban Arıĝ, babasının ölümünden sonra halkına kağanlık yapmakta, onları korumaktadır. Destanda Huban Arıĝ’ın başından geçen olaylar anlatılmaktadır. Kahraman halkının sosyo-ekonomik durumuyla oldukça fazla ilgilenir. Fakir ve zayıflara devlet güvencesi ve sosyal destek sağlar.

TÜRKSÖY’un altıncı halk edebiyatı çalışması ise yine Hakas Türklerine ait *Han Mirgen Hakas Türklerinin Alplık Destanı*’dır (Davletov, 2008). Eser, Timur Davletov tarafından Türkiye Türkçesine aktarıldı ve 2008 yılında yayımlandı. “Han Mirgen” destanının Türkçe olarak yayınlanması tanınmış hayçı Anna V. Kurbijekova (1913-1990)’nın anısına ve TÜRKSÖY’un kuruluşunun 15. yıldönümüne ithaf edilmiştir.

*Culuruyar Nurgun Bootur Saha (Yakut) Türklerinin Kahramanlık Destanı*¹¹ adlı eser ise TÜRKSÖY’un yayımladığı yedinci eserdir. Murat Ersöz tarafından hazırlanan Saha-Yakut Türklerine ait eser 2010 yılında yayımlanmıştır. Destanı Edvard Karloviç Pekarskiy, Konstantin Grigoryeviç Orosin’den derlemiştir. “Pekarskiy 1881-1905 yılları arasında Sahalarla birlikte yaşamıştır. Bu dönemde Saha folkloruna ait zengin malzemeler derlemiştir.

10 Metin Ergun ve Gaynislam İbrahimov, *Başkurt Halk Destanları* (Ankara: TÜRKSÖY Yayınları, 2000).

11 Murat Ersöz, *Culuruyar Nurgun Bootur Saha (Yakut) Türklerinin Kahramanlık Destanı* (Ankara: TÜRKSÖY Yayınları, 2010).

Pekarskiy'nin kayda geçirdiği bu malzemelerden biri de Konstantin Grigoryeviç Orosin'den derlediği Culuruyar Nurgun Bootur adlı olonhodur¹². TÜRKSOY tarafından yayımlanan Saha Türklerine ait ilk destandır (olonho).

*Mamay Nogay Türklerinin Kahramanlık Destanı*¹³, adlı çalışma ise 2010 yılında yayımlanmıştır. Destanı Aşim Sikaliyev, sözlü kültür ortamından 1920'li yıllarda Koybakov Yumanbet'ten derlemiştir. Destanda 15.-16. Yüzyıllarda Nogay Hanı Musa Bey'den sonra yerine geçen Mamay Han'ı, onun kardeşleriyle ve komşu halklarla özellikle de Kırım Hanı ile yaptığı mücadele anlatılır.

TÜRKSOY'un halk edebiyatı alanındaki son çalışması ise 2015 yılında Hakas Türklerine ait *Ah Çibek Arığ Hakas Türklerinin Kız Alp Yiğitlik Destanı*¹⁴ adlı eserdir. Destan kahramanı Huban Arığ'da olduğu gibi kadındır. Ana erkil dönemden motifler taşır. Destan Tatyana Taçeyeva tarafından Semen P. Kadışev'den derlenmiştir. Timur B. Davletov tarafından Türkiye Türkçesi'ne aktarılmıştır. Eser, Semen P. Kadışev'in doğumunun 130. yıldönümüne ithaf edilmiştir. "Zengin bir mitolojiye sahip olan Hakas Türklerinin sözlü kültür mirasının koruyucusu olan ve Ah Çibek Arığ destanını tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar ulaştıran Semen P. Kadışev, iyi bir destancı, iyi bir müzisyen ve gırtlaktan türkü söyleyen yaratıcılık kabiliyeti yüksek bir Hakas (Kınacı, 2015: 223)" (olongoho) destan anlatıcısıdır.

Sonuç

Destan, milletlerin kültürel genetik kodlarını bünyelerinde taşır. Millet olma bilincini, geçmişle gelecek arasındaki ideolojisini canlı bir şekilde aktarır. Topluma ideal kahramanlar sunar ve rol model önerir. Destan yaşadığı dönemin kültürel özelliklerini ve sosyal yapısını bildirir. Bu nedenlerle Türk dünyasının UNESCO'su olan TÜRKSOY, Türk dilinin farklı lehçelerini konuşan halkları yakınlaştırmak, kültür birliğini hatırlatmak, kültür unsurlarını korumak, aktarmak ve yaşatmak için yapmış olduğu akademik çalışmaların başında destanlar gelir. TÜRKSOY'un bugüne kadar yayımladığı destanlar Türkiye dışındaki Türk dünyasında genelde bilinen ve ortak motifler taşıyan ürünlerdir. Bu destanları Türkiye

12 Nezir Temur, "Culuruyar Nurgun Bootur Saha (Yakut) Türklerinin Kahramanlık Destanı", *Turkish Studies* 5, sy 4 (2010): 1655.

13 İhsan Kalenderoğlu, *Mamay Nogay Türklerinin Kahramanlık Destanı* (Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 2010).

14 Timur B. Davletov, *Ah Çibek Arığ - Hakas Türklerinin Kız Alp Yiğitlik Destanı* (Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 2015).

Türkçesine kazandırarak Türkoloji çalışmalarına büyük hizmetler sunmuştur. Aynı zamanda yaptığı hizmetler Türk dünyasının ortak kültür bilincinin oluşmasında da önemli etkilere sahiptir. TÜRKSOY'un bundan sonra da Türk dünyası halk edebiyatı çalışmalarına devam etmesini ve daha çok yönelmesini diliyoruz.

Kaynakça / References

2008-2011 TÜRKSOY Faaliyet Raporu. Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 2011.

Davletov, Timur. *Han Mirgen Hakas Türklerinin Alplık Destanı*. Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 2008.

Davletov, Timur B. *Ah Çibek Arıĝ - Hakas Türklerinin Kız Alp Yiğitlik Destanı*. Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 2015.

Davletov, Timur B. *Huban Arıĝ: Hakas Türklerinin Kahramanlık Destanı*. Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 2006.

Ergun, Metin, ve Gaynislam İbrahimov. *Başkurt Halk Destanı Ural Batır*. Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 1996.

Ergun, Metin. *Başkurt Halk Destanları*. Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 2000.

Ersöz, Murat. *Culuruyar Nurgun Bootur Saha (Yakut) Türklerinin Kahramanlık Destanı*. Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 2010.

Kalafat, Yaşar. "Edige Destanında Olağanüstü Tipler". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy 13 (2003): 345-52.

Kalenderoĝlu, İhsan. *Mamay Nogay Türklerinin Kahramanlık Destanı*. Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 2010.

Kınacı, Cemile. "Ah Çibek Arıĝ Hakas Türklerinin Kız Alp Yiğitlik Destanı". *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, sy 17 (2015): 222-28.

Purtaş, Fırat. "Kültürel Diplomasi ve TÜRKSOY", 69-81. İstanbul: Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, 2012. <http://mekam.org/mekam/kulturel-diplomasi-ve-turksoy>.

Radloff, Wilhelm. *Manas Destanı*. Çeviren Emine Gürsoy-Naskali. Türksoy yayınları. Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 1995.

Sulti, Rüstem. *Edigey*. Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 1998.

Temur, Nezir. "Culuruyar Nurgun Bootur Saha (Yakut) Türklerinin Kahramanlık Destanı". *Turkish Studies* 5, sy 4 (2010): 1654-56.

TÜRKSOY. TÜRKSOY'un Kuruluşu ve Faaliyet İlkeleri Hakkında Anlaşma, Ş TÜRKSOY (1993).